

MARCIN ROLIŃSKI

Z problematyki zasad ochrony środowiska

Environment protection rules

W strukturze systemu prawa problematyka zasad prawa jest jego podstawowym elementem, który podejmuje teoria prawa. W najbardziej ogólnym znaczeniu zasadami prawa są pewne standardy zachowania się adresatów norm prawnych. Znaczenie zasad prawa jest nie do przecenienia zarówno w aspekcie całego systemu prawa krajowego (zasady konstytucyjne), jak również poszczególnych jego gałęzi. Zasady prawa przyczyniają się do ujednoczenia stosowanych przepisów prawa, w tym również prawa ochrony środowiska.

W przypadku zasad prawa ochrony środowiska, ze względu na globalny charakter problematyki bezpieczeństwa ekologicznego, mają one najczęściej zakres zasad międzynarodowych, europejskich (wspólnotowych) i krajowych.

W drugiej połowie XX wieku władze poszczególnych państw, a w konsekwencji ich społeczeństwa zaczęły postrzegać środowisko jako dobro globalne, a jego ochronę jako obowiązek zarówno poszczególnych państw, jak też formalnych i nieformalnych struktur międzynarodowych. Rozumowanie takie doprowadziło do podjęcia działań mających na celu stworzenie uniwersalnych zasad i środków postępowania wobec walorów naturalnych, określanych mianem międzynarodowego prawa ochrony środowiska.

Istotę i specyfikę tego prawa precyzuje definicja określająca je jako ogół norm prawa międzynarodowego oraz tworzonych przez nie instytucji, które wprost lub pośrednio służą ochronie środowiska i których zadaniem jest tworzenie kompromisowych rozwiązań łączących podstawową dla prawa międzynarodowego zasadę suwerenności państwa z koniecznością korzystania ze wspólnego środowiska oraz koniecznością rozwoju społeczno-gospodarczego¹.

¹ J. Ciechanowicz, *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska*, Warszawa 1999, s. 12.

Definicja będąca uzupełnieniem poprzedniej stwierdza, że międzynarodowe prawo ekologiczne jest ogółem norm regulujących prawa i obowiązki państw w zakresie wykorzystywania i ochrony środowiska przez nie same, ich organy i inne jednostki działające w ich imieniu lub z ich upoważnienia².

Podstawową i najważniejszą zasadą prawa UE i krajowego prawa ochrony środowiska, opartą na stwierdzeniu *sustainable development*, jest tłumaczona na język polski zasada zrównoważonego rozwoju. Pomimo że jej założenia zostały wyartykułowane dopiero na Konferencji „Środowisko i Rozwój” w Rio de Janeiro w 1992 r., to podwaliny dla jej funkcjonowania powstały znacznie wcześniej, bo w 1975 r. na II Sesji Rady Zarządzającej Programu Ochrony Środowiska ONZ, na której stwierdzono, że należy kształtować:

[...] społeczeństwo uznające nadrzędność wymogów ekologicznych, których nie należy zakłócać przez wzrost cywilizacji oraz rozwój kulturalny i gospodarczy, zdolne do samosterowania swoim rozwojem w celu utrzymania homeostozy i symbiozy z przyrodą, a więc respektujące oszczędną produkcję i konsumpcję oraz wykorzystywanie odpadów, dbające o przyszłościowe konsekwencje podejmowanych działań, a więc także o potrzeby i zdrowie przyszłych pokoleń³.

Jak już wspomniano, istota zrównoważonego rozwoju sprecyzowana została w Deklaracji „Środowisko i Rozwój” w odniesieniu zarówno do pojedynczych państw jako podmiotów prawa międzynarodowego, jak i do wspólnoty międzynarodowej. Zasada 1 Deklaracji stwierdza, że „w procesie zrównoważonego rozwoju w centrum zainteresowania znajdują się ludzie. Mają oni prawo do zdrowego i twórczego życia w harmonii z przyrodą”. Pozostałe 26 zasad Deklaracji określa środki realizacji tej zasady przez państwa, społeczeństwa, grupy etniczne i lokalne oraz pojedynczych obywateli. Zrównoważony rozwój w skali makro jest konstrukcją opartą na trzech istotnych dla bezpieczeństwa świata i rozwoju cywilizacji filarach: międzynarodowym prawie praw człowieka, międzynarodowym prawie środowiska oraz międzynarodowym prawie gospodarczym.

W myśl zasady zrównoważonego rozwoju, obowiązkiem każdego państwa jako podmiotu odpowiedzialnego za ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska jest tworzenie warunków, w których obywatele w sposób rzeczywisty i równoprawny mogą korzystać z jego walorów. Środkami umożliwiającymi realizację tego zadania jest opracowanie kompleksowego prawa krajowego, zgodnego z założeniami prawa międzynarodowego lub w przypadku państw członkowskich ze standardami Unii Europejskiej oraz skuteczne jego stosowanie, umożliwiające racjonalne korzystanie z zasobów nieodnawialnych, restytuowanie zasobów odnawialnych, nieprzekraczanie granicy bezpieczeństwa ekologicznego, zachowa-

² G. Grabowski, *Człowiek i środowisko w prawie międzynarodowym*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 1, s. 7.

³ Cyt. za: J. Ciechanowicz, *op. cit.*, s. 70.

nie różnorodności biologicznej i sprzyjanie proekologicznym rozwiązaniom technicznym. Zasada zrównoważonego rozwoju w skali makro zobowiązuje państwa do współpracy międzynarodowej, polubownego rozstrzygnięcia sporów dotyczących korzystania ze środowiska oraz zrównania szans wszystkich społeczeństw świata w dostępie do środowiska zarówno współcześnie, jak i w przyszłości⁴.

Założenia zasady zrównoważonego rozwoju są także podstawą przy kształtowaniu prawa ekologicznego Wspólnoty Europejskiej. Jest ono tworzone przez uprawnione do tego organy Unii Europejskiej na podstawie Traktatu Rzymskiego z 1957 r., Jednolitego Aktu Europejskiego z 1986 r. oraz Traktatu o Unii Europejskiej z 1992 r. i stanowi prawo ponadnarodowe, niewymagające ratyfikacji przez poszczególne kraje członkowskie. Stosowana jest równoległe z prawem krajowym i z pierwszeństwem prawa UE w razie kolizji norm⁵.

Zasada zrównoważonego rozwoju występuje zarówno w prawie wspólnotowym pierwotnym (prawie statutowym), tzn. w traktatach założycielskich, konwencjach uzupełniających, aneksach do traktatów i umowach zawieranych z państwami trzecimi, jak też we wtórnym prawie wspólnotowym (prawo instytucjonalne) obejmującym bezpośrednio wiążące dyrektywy, rozporządzenia i decyzje oraz niemające takiego charakteru zalecenia i opinie⁶. Akty wtórnego prawa wspólnotowego mają charakter horyzontalny – odnoszący się do środowiska jako całości lub szczegółowy – określający środki ochrony powietrza, przyrody, wody, walki z nadprodukcją odpadów i nadmierną emisją hałasu oraz zapobieganiu nadzwyczajnym zagrożeniom środowiska. Zasada zrównoważonego rozwoju znalazła swoje zastosowanie również w prawie krajowym. Konstytucja RP w art. 5 proklamuje zasadę zrównoważonego rozwoju w następującej formie:

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Rozwinięciem tego zapisu jest art. 74 Konstytucji, który zobowiązuje władze publiczne do prowadzenia takiej polityki, która zapewniałaby bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom.

Ustawa kompleksowa⁷ odwołuje się do zasady zrównoważonego rozwoju wielokrotnie oraz definiuje to pojęcie. Zgodnie z treścią art. 3 pkt 50 usta-

⁴ J. Boć, E. Samborska-Boć, *Ochrona środowiska. Źródła*, Wrocław 1994, s. 101 i n.

⁵ J. Ciechanowicz, *op. cit.*, s. 70.

⁶ Szerzej na ten temat: L. Mering, *Ochrona środowiska w prawie wspólnotowym i w prawie polskim*, Sopot 1999, s. 83 i n.

⁷ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, t.j. Dz. U. z 2008 r. nr 25, poz. 150 ze zm., zwana dalej w skrócie u.p.o.ś.

wy, zrównoważony rozwój jest to „rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń”.

Bezpośredni związek z zasadą zrównoważonego rozwoju mają dwie zasady ogólne, umożliwiające jej realizację, przyjęte w treści Deklaracji Sztokholmskiej w 1972 r. Pierwsza – zasada dobrego sąsiedztwa – wskazuje na konieczność uwzględniania interesów innych państw przy korzystaniu z walorów środowiska i eksploatacji surowców naturalnych, nawet gdy nie ma w tej sprawie wiążących instrumentów prawa międzynarodowego (miękkie prawo).

Druga zasada wyrażona rzymską maksymą *sic utere tuo ut alienum non laedas* określa zakaz używania prawa do środowiska w sposób ograniczający prawa innych podmiotów. Z powyższych zasad wynikają liczne zasady szczegółowe: obowiązku międzynarodowej współpracy w zakresie ochrony środowiska, racjonalności przy użytkowaniu środowiska, informowania i konsultacji z innymi państwami, wolności badań naukowych służących ochronie środowiska, obowiązku ostrzegania i informowania o zdarzeniach niebezpiecznych, odpowiedzialności międzynarodowej za szkody w środowisku, obowiązku pokojowego wykorzystania zasobów naturalnych⁸.

Europa jako grupa państw wysoko uprzemysłowionych w swoim rozwoju cywilizacyjnym doszła do etapu, w którym niezależnie, ale zgodnie z zasadami międzynarodowego prawa ochrony środowiska, stworzyła jednolity wspólny system prawny, będący wzorcem dla systemów prawa krajowego państw członkowskich Unii Europejskiej, którego normy mają priorytetową pozycję w razie sprzeczności z normami praw krajowych. Prawo wspólnotowe, opierając się na wspomnianych wcześniej zasadach międzynarodowego prawa ochrony środowiska, ukształtowało własne zasady ochrony walorów naturalnych, uwzględniające specyfikę europejską.

Bardzo wyraźnie podkreślić należy, że zasada zrównoważonego rozwoju musi być realizowana przez każdy podmiot korzystający ze środowiska i na każdym szczeblu funkcjonowania struktur politycznych i społecznych. Do jej realizacji zobowiązana jest wspólnota międzynarodowa (wymiar globalny), Wspólnota Europejska (wymiar regionalny), każde państwo, a w jego strukturach regionalne i lokalne wspólnoty samorządowe.

Podkreślić również należy, że dla osiągnięcia rzeczywistych skutków stosowania zasady zrównoważonego rozwoju w ochronie środowiska w wymiarze

⁸ J. Ciechanowicz, *op. cit.*, s. 22–23.

globalnym, regionalnym, krajowym i lokalnym podstawowym instrumentem jest stosowanie zasady subsydiarności (pomocniczości).

W aspekcie europejskim zasada subsydiarności określona została w treści Jednolitego Traktatu Europejskiego z 1986 r. (Traktat luksemburski) jako upoważnienie struktur Wspólnoty Europejskiej do podejmowania działań ochronnych wobec zdrowia człowieka, jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego, w sytuacji gdy ze względów finansowych lub organizacyjnych nie mogą być one realizowane na poziomie państw członkowskich⁹.

Podstawy zasady subsydiarności opierają się na założeniu, że nie wolno odbierać poszczególnym jednostkom czy grupom ludzi i powierzać większym strukturom tego, co mogą wykonać samodzielnie, gdyż jest to zaburzenie ładu społecznego. Funkcjonowanie części w zbiorowości ma więc wymiar etyczny przez świadome uczestnictwo w realizacji zasady zrównoważonego rozwoju i związaną z tym odpowiedzialność za realizację celów cząstkowych i ogólnych oraz wymiar prakseologiczny przez wyższość zespołowego działania w sensie sprawnościowym nad innymi formami działań zorganizowanych¹⁰.

Idea zasady pomocniczości (subsidiarności) ma znacznie szerszy wymiar niż rozwój cywilizacyjny zgodny z zasadą zrównoważonego rozwoju wspólnoty międzynarodowej, Unii Europejskiej, poszczególnych państw czy społeczności lokalnych. Filozoficzne podstawy tej zasady stworzone zostały przez przedstawicieli społecznej nauki Kościoła, a jej głównym założeniem jest stwierdzenie, że wszelka działalność społeczna powinna wspomagać członków społeczności, a nigdy wchłaniać ich i niszczyć¹¹.

Zasada pomocniczości, określając relacje między strukturami świata politycznego i społecznego, ma ponadto drugi wymiar: kształtowanie układu osoba–społeczeństwo. Wskazuje ona na naturalne pierwszeństwo osoby jako podmiotu działania, jak i z natury społeczeństwa, którego celem jest wspólne osiągnięcie dóbr niezbędnych dla poszczególnych osób w ich rozwoju. Społeczeństwo niebędące celem samym w sobie, posiadające służebną naturę winno wkraczać tam, gdzie jego pomoc jest niezbędna¹². Najistotniejszym elementem współżycia zbiorowości ludzkiej jest współdziałanie, a jego istotą pomaganie sobie w osiągnięciu wartości indywidualnych. Jest to taki podział czynności, że jedna osoba robi coś dla wielu i każdy korzysta z dóbr tworzonych przez innych członków społeczeństwa¹³.

⁹ L. Merling, *op. cit.*, s. 216 i n.

¹⁰ Szerzej na ten temat: J. Łukasiewicz, *Aksjologiczne podstawy koncepcji przeobrażeń administracji publicznej*, [w:] *Reformy administracji publicznej*, Przemysł 1997, s. 121.

¹¹ *Ibidem*, s. 122 i n.

¹² J. Majka, *Filozofia społeczna*, Warszawa 1982, s. 171.

¹³ A. Grzegorzczak, *Etyka w doświadczeniach wewnętrznych*, Warszawa 1989, s. 323 i n.

Przenosząc te założenia filozofii społecznej na realizację zasady zrównoważonego rozwoju, najistotniejszą kwestią jest uznanie człowieka za podstawowy podmiot rozwoju cywilizacyjnego i dopuszczenie do tworzenia innych instytucji jako pomocniczych w stosunku do jego działań, w celu zapewnienia mu życia w przyjaznym świecie, który zapewnia rozwój cywilizacji, nie zapominając o dobrach naturalnych, których człowiek jest częścią. Instytucje te są „nadbudowane” tam, gdzie struktury mniejsze i usytuowane bliżej obywatela są niezdolne do wykonania bardziej złożonych zadań przy jednoczesnym zachowaniu równowagi w otaczającym świecie. Państwo jako organizacja pomocnicza musi przekazać kompetencje i samodzielność ich wykonywania w dół i zagwarantować je prawnie, przy jednoczesnym odrzuceniu zależności hierarchicznej¹⁴.

Jednym z podstawowych środków kształtowania rzeczywistości zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju jest egzekwowanie zarówno przez społeczeństwo, jak też poszczególne jednostki prawa do życia w zdrowym środowisku¹⁵.

Prawo do życia w zdrowym środowisku zarówno w prawie międzynarodowym, jak i w Konstytucji RP określone zostało w sposób pośredni – jako niezbędny warunek i środek realizacji innych praw człowieka i obywatela, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Pierwsza artikulacja tego prawa jako prawa człowieka wyrażona została w 1968 r. w rezolucji numer 2398 – Problemy Środowiska Człowieka na Sesji Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, w której stwierdzono, że „stosunki między człowiekiem a jego środowiskiem ulegają głębokim przemianom na skutek nowoczesnej nauki i techniki, co powoduje poprawę jakości życia, ale jednocześnie jest zagrożeniem dla środowiska i człowieka, który ma prawo do korzystania z zasobów naturalnych”.

Realizacja zasady zrównoważonego rozwoju w kontekście obywatelskiego, a więc jednostkowego prawa do życia w zdrowym środowisku wymaga jednak pewnego wyjaśnienia. Zrównoważony rozwój wskazuje na konieczność zachowania środowiska dla ludzkości lub pokolenia, które są podmiotami zbiorowymi. Z prawa międzynarodowego wynikają wszakże prawa podmiotowe dla narodów i innych grup społecznych, wśród nich również prawo do środowiska. Zastrzec jednak należy, że nie można rozumieć zbiorowego prawa do życia w zdrowym środowisku jako wyższego celu, który uzasadnia naruszenie prawa jednostki, ale traktować je należy jako wzorzec organizacji życia społecznego przy respektowaniu obywatelskiego prawa do życia w zdrowym środowisku.

Realizacja zasady zrównoważonego rozwoju służy czterem podstawowym celom. Cel ekologiczny polega na powstrzymaniu degradacji środowiska i przyrody

¹⁴ J. Regulski, *Nowy ustrój, nowe szanse, nowe problemy*, [w:] *Podstawowe wartości i założenia reformy ustrojowej w Polsce*, Warszawa 1998, s. 5.

¹⁵ L. Gardjan-Kawa, *Nowe prawo ochrony środowiska w Polsce*, Przemysł 2003, s. 48–49.

w procesach rozwoju cywilizacyjnego. Celem ekonomicznym jest zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych człowieka przy zastosowaniu przyjaznych dla środowiska technik i technologii. Istotą humanitarnego celu jest poprawa jakości życia jednostki, natomiast sednem celu społecznego – likwidacja dysproporcji między społeczeństwami, walka z głodem, edukacja ekologiczna i polityka prozdrowotna.

Realizacja zasady zrównoważonego rozwoju podlega bieżącej kontroli, w której bierze się pod uwagę trzy kategorie wskaźników: jakość życia ludzkiego, rozumianą jako zamożność i dostęp do dóbr natury i kultury; jakość środowiska rozumianą jako stabilność ekosystemów i stan równowagi ekologicznej oraz stopień zaangażowania świadomości ekologicznej.

Obok zasady zrównoważonego rozwoju, istotne znaczenie odgrywa zasada wysokiego poziomu ochrony środowiska i przyrody sformułowana w treści Traktatu z Maastricht z 1992 r. w brzmieniu: „polityka Wspólnoty dotycząca środowiska naturalnego ma na celu wysoki poziom jego ochrony i stosować będzie w tym celu optymalne instrumenty prawne i organizacyjne”.

Kolejną z podstawowych zasad Prawa ochrony środowiska jest powszechność korzystania z jego walorów. Ustawa – Prawo ochrony środowiska w art. 4 określa, że „powszechnie korzystanie ze środowiska przysługuje z mocy ustawy każdemu i obejmuje korzystanie ze środowiska, bez użycia instalacji, w celu zaspokojenia potrzeb osobistych i gospodarstwa domowego [...]”¹⁶.

Niezwykle ważną rolę w prawie międzynarodowym, wspólnotowym i krajowym odgrywa zasada ostrożności (przezorności). Wywodzi się ona z niemieckiego prawa i opiera na poglądzie, że lepiej jest reagować wcześniej, bo będzie za późno, niż oczekiwać na oficjalne potwierdzenie złowrogich przypuszczeń. Stosowanie tej zasady zobowiązuje do dołożenia należytej staranności w ocenie skutków, jakie dla środowiska może przynieść podejmowana decyzja lub realne działanie. Wszystkie przedsięwzięcia mogące negatywnie wpływać na środowisko powinny być poprzedzone analizami, opiniami i ekspertyzami. Zastosowanie wszelkich środków przezorności ma umożliwić mądrą rezygnację z przedsięwzięć, których negatywny wpływ na środowisko jest większy niż korzyści cywilizacyjne. W prawie międzynarodowym zasadę tę określa Deklaracja z Rio de Janeiro: „mając na uwadze własne możliwości, wszystkie państwa winny szeroko stosować w ochronie środowiska podejście zapobiegawcze”¹⁷. Zasadę przezorności wyraża art. 6 ust. 2 ustawy – Prawo ochrony środowiska, określając, że „kto podejmuje działalność, której negatywne oddziaływanie na środowisko nie jest w pełni rozpoznane, jest obowiązany, kierując się przezornością, podjąć wszelkie możliwe środki zapobiegawcze”.

¹⁶ J. Jendrośka (red.), *Ustawa – Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Wrocław 2001, s. 94.

¹⁷ *Ibidem*, s. 99.

Z zasadą przezroczności ściśle wiąże się zasada prewencji wyartykułowana w art. 6 ust. 1: „kto podejmuje działalność mogącą negatywnie oddziaływać na środowisko, jest zobowiązany do zapobiegania temu oddziaływaniu”. Zasada oparta jest na rozumowaniu, że lepiej zapobiegać, niż leczyć¹⁸. Nakazuje ona zwalczanie negatywnych dla środowiska skutków już na etapie planowania, uwzględniając dostępną wiedzę, procedurę ocen oddziaływania oraz monitorowanie podjętych działań. W myśl tej zasady wymagane jest dokonywanie oceny potencjalnych skutków, jakie dana inwestycja może wyrzucić na środowisko, a w konsekwencji konieczność wydania zezwolenia przez uprawniony do tego organ.

Zakres ocen oddziaływania na środowisko obejmuje życie i zdrowie ludzi, kondycję roślin, zwierząt, gleby, wody, powietrza, klimatu, krajobrazu oraz dóbr materialnych i dziedzictwa kultury. Zasada prewencji obliguje ponadto władze państwa do powiadamiania państw sąsiedzkich o potencjalnym lub realnym zagrożeniu bezpieczeństwa ekologicznego. Stosowanie zasady prewencji wymaga hierarchiczności zadań podejmowanych wobec środowiska. W pierwszej kolejności zapobiegać należy powstawaniu zanieczyszczeń (czysta prewencja), a następnie należy tworzyć zamknięty obieg surowców i energii (recykling). Kolejnym procesem jest stworzenie zintegrowanego systemu ograniczania i likwidacji zanieczyszczeń, co w ostateczności prowadzi do stworzenia przyjaznych środowisku systemów zarządzania. Deklaracja z Rio de Janeiro „Środowisko i Rozwój” wyraża ją następująco:

Ocena oddziaływania na środowisko jako wewnętrzny instrument kontroli dla tych zamierzonych działań, co do których można spodziewać się, że będą miały znacząco niekorzystny wpływ na środowisko i których realizacja wymaga podjęcia decyzji przez kompetentne organy władzy.

Szczególne znaczenie ekonomiczne ma zasada „zanieczyszczający płaci”, sformułowana w treści art. 7, którego ust. 1 brzmi: „kto powoduje zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty usunięcia skutków tego zanieczyszczenia” w odniesieniu do rzeczywistych zagrożeń, jak również ust. 2: „kto może spowodować zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty zapobiegania takiemu zanieczyszczeniu”, dotyczący potencjalnych zagrożeń środowiska. Na świecie zasada ta występuje w dwóch postaciach. W znaczeniu szerszym sprawca zanieczyszczenia ponosi odpowiedzialność finansową w pełnym zakresie za szkody spowodowane przez własną działalność, niezależnie od tego, czy działalność ta jest zgodna z prawem, czy też nie.

Znacznie częściej stosowane jest węższe ujęcie zasady, które przewiduje, że zanieczyszczający ponosi finansową odpowiedzialność za nieprzestrzeżenie peł-

¹⁸ J. Gardjan-Kawa, *op. cit.*, s. 50.

nego zakresu standardów wprowadzanych regulacją prawną. Potencjalny lub realny sprawca zanieczyszczeń ponosi koszty działań prewencyjnych i walki z zanieczyszczeniami oraz opłaty za usługi świadczone w trosce o stan środowiska, koszty szkód spowodowanych przez zanieczyszczającego i działań rekompensacyjnych (odszkodowania), koszty wpłat na rzecz władz publicznych (mandaty, kary, podatki) oraz część kosztów administracyjnych związanych z zarządzaniem środowiskiem (opłaty)¹⁹.

Zasada usuwania szkód ekologicznych u ich źródła dotyczy przede wszystkim ochrony powietrza i wody. Obliguje ona władzę publiczną na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym do podjęcia działań likwidujących skutki zanieczyszczeń w miejscu ich powstawania. Zasada ta ma szczególne znaczenie dla ochrony powietrza, ponieważ preferuje ustalanie dopuszczalnych standardów emisji substancji zanieczyszczających oraz dla ograniczenia transportu odpadów.

Zasada porównywalności wyników zobowiązuje podmioty korzystające ze środowiska oraz organy ochrony środowiska do stosowania określonych prawem metodyk referencyjnych, a w razie stosowania innych metodyk – wykazanie równoważności uzyskanych wyników. Pod pojęciem metodyki referencyjnej rozumieć należy określoną na podstawie ustawy metodę pomiarów lub badań, która może obejmować w szczególności sposób poboru próbek, sposób interpretacji uzyskanych danych, a także metodyki modelowania rozprzestrzeniania się substancji oraz energii w środowisku. Szczególnym przejawem stosowania tej zasady jest obowiązek stosowania najlepszych dostępnych technik (BAT).

Zasadę integracji polityki ekologicznej z politykami sektorowymi określa art. 8 ustawy, który nakazuje, „aby wszystkie polityki, strategie, plany lub programy dotyczące w szczególności przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, gospodarki przestrzennej, leśnictwa, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystywania terenu uwzględniały politykę ochrony środowiska i zasadę zrównoważonego rozwoju. Prawo Unii Europejskiej czyni integrację ochrony środowiska z politykami branżowymi jedną z kluczowych zasad Wspólnoty”. Traktat z Maastricht w art. 6 stwierdza, że „wymagania ochrony środowiska naturalnego muszą być integralną częścią określenia i realizacji polityki i działań Wspólnoty [...], w szczególności w celu popierania zrównoważonego rozwoju”.

Zasada uspołecznienia polityki ekologicznej zapewnia możliwie szeroki udział społeczeństwa w kształtowaniu polityki ekologicznej. Z kolei zasada dostępu do informacji zawarta została w Deklaracji z Rio de Janeiro w sprawie Środowiska i Rozwoju z 1992 r. Została ona nazwana zasadą „uspołecznienia” lub „partycypacji społecznej” i stanowi, że „każda jednostka powinna mieć odpowiedni do-

¹⁹ L. Gardjan-Kawa, *op. cit.*, s. 51.

step do informacji dotyczącej środowiska będącej w posiadaniu organów władzy publicznej, w tym informacji o niebezpiecznych substancjach i działalności na terenie swego zamieszkania”.

W sposób szczegółowy problematykę tę określa Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, podpisana w Aarhus w Danii w 1998 r. W prawie polskim regulacje dotyczące omawianej zasady zostały przeniesione z ustawy – Prawo ochrony środowiska i znajdują się obecnie w ustawie z 3 października 2008 r. o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko²⁰.

W art. 9 ust. 1 pkt 1–6 omawianej ustawy ustawodawca enumeratywnie podaje informacje, które podlegają udostępnieniu.

Zasada kompleksowości określona została w art 5 u.p.o.ś., który stwierdza, że „ochrona jednego lub kilku elementów przyrodniczych powinna być realizowana z uwzględnieniem ochrony pozostałych elementów”. Zapis ten stanowi wyraz idei traktowania środowiska jako całości i podkreśla, że właściwa jest tylko taka ochrona, która w kompleksowy sposób chroni środowisko. Nie jest więc dopuszczalna ochrona jednego elementu środowiska kosztem pozostałych. Najbardziej spektakularnymi przejawami realizacji tej zasady jest wprowadzenie instytucji zintegrowanego pozwolenia ekologicznego, ustanowienie standardów jakości środowiska oraz dopuszczenie odstępstw od granicznych wartości emisji. Powyższa zasada dotyczy wszystkich podmiotów korzystających ze środowiska, jak i wszystkich trzech rodzajów korzystania ze środowiska w rozumieniu art. 4 ustawy – Prawo ochrony środowiska.

W podsumowaniu stwierdzić należy, że właściwe sformułowanie, prawidłowa interpretacja oraz skuteczne stosowanie określonych norm przez międzynarodowe, wspólnotowe i krajowe prawo ochrony środowiska jest podstawowym gwarantem zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego zarówno obecnego, jak i przyszłych pokoleń, ze względu na fakt, że są to normy prawne o fundamentalnym znaczeniu, na podstawie których tworzy się szczegółowe normy prawne określające metody, instrumenty i instytucje ochrony środowiska w wymiarze globalnym, regionalnym i krajowym.

---

²⁰ Dz. U. nr 199, poz. 1227 ze zm. Por. K. Gruszecki, *Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Komentarz*, Wrocław 2009.

SUMMARY

In the article the author presents the problems of rules in environment protection. The author has analyzed the legal problems concerning rules of protection. Currently the environmental rules are regulated primarily at the Environmental Protection Act. The basic principles are for example: principle of sustainable development, polluter pays principle and principle of access to information base. One of the key principles is the rule of sustainable development. It is also a system's principle included in Constitution of Poland. European Union shall put this rule into effect.